

Pârvu Boerescu

NOTE, COMPLETĂRI ȘI COMENTARIILE ETIMOLOGICE (2)

Din nou despre: *ciopată*, *ciob*, *hahaleră*

În cele ce urmează, mă voi referi la unele contribuții din volumele recent publicate de Andrei Avram¹ și Emil Suciuc², în seria *Etymologica*, sub egida Academiei Române și a Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, precum și la câteva dintre articolele mele mai vechi, cu privire la etimologia cuvintelor *ciopată*³, *ciob*⁴ și *hahaleră*⁵.

A. Regionalismul *ciopată* „bucată de carne, ciozvârtă” a fost explicat eronat, în DA, DEX, MDA și DEXI, prin magh. *csapat* „ceată, trupă, grămadă”⁶, cu o evidentă nepotrivire de sens între etimonul propus și cuvântul românesc.

Andrei Avram (CIE, p. 50) se întreabă: „dacă nu cumva C. Lacea are totuși dreptate când susține că *ciopată* provine din maghiară” (v. etimologia „*ciopată* < *csapat* < *csap(ni)*, din DA). Răspunsul este categoric negativ.

Cuvântului maghiar *csapat* îi corespunde în mod cert doar termenul împrumutat, regional, *ciópot* „ceată” (Tamás, EWUER, p. 224; Király, CL, p. 75, neînregistrat în DA/MDA), identic din punct de vedere fonetic și semantic cu etimonul maghiar. *Ciopată* este incontestabil un cuvânt cu totul diferit, nu numai ca înțeles, dar și în ceea ce privește vocalismul, locul accentului și genul gramatical.

¹ Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Etymologica* 23, Andrei Avram, *Comentarii și ipoteze etimologice*, București, Editura Academiei Române, 2006. În continuare cu sigla: A. Avram, CIE.

² Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Etymologica* 21, Emil Suciuc, *Cuvinte românești de origine turcă*, București, Editura Academiei Române, 2006. În continuare cu sigla: Suciuc, CRT.

³ Pârvu Boerescu, *Ipoteze și sugestii etimologice* (I), în LR, L, nr. 3–4, 2001: *ciopată*, *ciopartă*, *a ciopârți* (*a ciopârți*), p. 170–172.

⁴ Pârvu Boerescu, *Ibidem*: *ciob*, p. 165–168.

⁵ Pârvu Boerescu, *Dificultăți ale etimologiei limbii române: este hahaleră un cuvânt creat de I.L. Caragiale?*, în LR, LV, nr. 3–4, 2006, p. 133–138.

⁶ În DM-R, 2005, cuvântul *csapat* este glosat, mai precis, astfel: 1. trupă, grupă; 2. (peior.) gașcă, bandă, gloată; 3. (reg.) ceată; 4. echipă, brigadă (de muncă); 5. (mil.) trupă, unitate, subunitate; pluton, detașament; escadron (de cavalerie); ~ -ok (pl.) contingente internaționale, trupe, armată; 6. (sport) echipă; formație; lot; 7. stol; pâlț; cârd (de păsări); 8. pâlț [sic] (de pești); 9. roi (de insecte). Este limpede că magh. *csapat* se referă, dincolo de diferențele specifice, la o *grupare* a mai multor *indivizi*, și nu la o *bucată* desprinsă dintr-un *întreg*.

LR, LVII, nr. 2, p. 117–144, București, 2008

De asemenea, fără nicio îndoială, magh. *csap(ni)* nu înseamnă „a tăia, a amputa”, așa cum credea C. Lacea⁷. De la dicționarul maghiar-latin-german al lui Fr. Páriz Pápai⁸, până la cel mai recent dicționar maghiar-român⁹, verbul magh. *csap* (*tsapom*, la Pápai) este tradus prin „Infligo, Peto, Ico, Ferio, Caedo”; „ich gebe einen Streich, schlage”; „a lovi, a pocni, a plesni; a azvârli, a izbi, a trânti, a da (în), a bate; a da o palmă, a da cu pumnul (în masă); a țâșni”. Etimologia cuvântului *ciopată* trebuie căutată în altă parte!

Soluția lui Robert Roesler, din turcă (1865, s.v. *ciob*): « *ciopartę* [*ciopa(r)tă*] Bruchstück [„fragment”] – t[urc] p[ersan] *čub* bois, morceau de bois sec ou vert, fêtu [lemn, bucată de lemn uscat sau verde, pai!] »¹⁰, nefiind nici ea acceptabilă, am propus în LR, nr. 3–4, 2001 comparația cu alb. *copë* [tsopə] „bucată, fragment, frântură”, etimonul comun, probabil autohton, **čop(-a)* „bucată”, specializându-se și evoluând fonetic (prin amplificare, în urma încrucișării cu sinonimul *bucată*) spre *ciopată* „bucată (tăiată) de carne”.

Respingerea ipotezei mele de către Andrei Avram (CIE, p. 50) se datorează, cred, mai mult faptului că alb. *copë* ar avea o origine „obscură” (cf. Al. Philippide, OR, II, 1927, p. 706), decât soluției propuse de Domnia Sa, deoarece comparația dintre *ciopată* și bg. *čupja* „a sparge a sfărâma, a rupe, a desprinde rupând” și bg. *čupka* „ciob” prezintă evidente dificultăți fonetice și semantice. Mult mai potrivită ar fi fost trimiterea la verbul românesc *a ciopli*¹¹, al cărui sens de bază este cel de „a tăia” (lemnul, piatra), rădăcinile celor două cuvinte fiind identice.

Alb. *copë* a fost explicat de către C. Tagliavini, N. Jokl și E. Çabej¹² prin *zopa*¹³ „brazdă, bulgăre de pământ”, cuvânt dialectal venețian cu etimologia necunoscută¹⁴, fără înrudiri în domeniile latin, germanic sau slav, dar care ar putea

⁷ Probabil prin confuzie cu verbul derivat magh. *elcsap*, care avea și sensul „praecido, amputo”, astăzi ieșit din uz (cf. Gombocz-Melich, MESZ, I, p. 851).

⁸ Fr. Páriz Pápai, P. Bod, *Dictionarium Hungarico-Latinum... Nova huic Editioni... addita est Lingua Germanica, Cibinii*, Martin Hochmeister, 1782 (p. 358).

⁹ Reinhart Erzsébet, Lázár Edit, Román Gyöző (red.), *Dicționar maghiar-român*, Fundația Beatrice Alapítvány, Editura Carocom'94 SRL, București, 2005 (DM-R, p. 105).

¹⁰ Dr. E. Robert Roesler, *Die griechischen und türkischen Bestandtheile im Romänischen*, Wien, 1865.

¹¹ Cuvânt probabil autohton (cf. P. Boerescu, *a ciopli*, în LR, LI, nr. 1–3, 2002, p. 38–39), înrudit în plan indo-european cu sb. *čopljiti*, *čopati* „a rupe cu putere” și cu bg. *čoplja* „a scobi, a scormoni”.

¹² Cf. Eqrem Çabej, *Studime etimologjike në fushë të shqipës*, vol. III, Tiranë, 1987, p. 36, 400.

¹³ Ven. *zopa* „zolla o glebo, zoccolo di terra, pezzo di terra spiccata nei campi lavorati” (Giuseppe Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*, Venezia, G. Cecchini, 1867, p. 821).

¹⁴ Cf. Angelico Prati, *Vocabolario etimologico italiano*, Garzanti, 1951, p. 1001.

În *Vocabolario etimologico veneto italiano* de GF. Turato și D. Durante (1978, p. 214, s.v. *sópa*, *zòpa*) sunt date spre comparație cuvintele apropiate *zuòppo* (= it. *ceppo* „trunchi de copac, buștean), din vechiul dialect padovan (pavano), și *zòpolo* „barcă construită dintr-un trunchi de arbore scobit”, din dialectul venețian vorbit în Dalmația, care, alături de ven. *zopëlo* „încălțăminte din lemn, sabot”, pot fi puse în relație cu rom. *ciomp* „bucată de trunchi rămasă în picioare după retezarea crengilor”, provenit, ca și *ciopată*, din aceeași temă, probabil autohtonă în limba română, **ciopa* / **ciopu* (cf. P. Boerescu, *art. cit.* în nota nr. 3).

avea o proveniență ilirică. Diferențele de înțeles dintre cuvântul albanez, bogat în derivate, și presupusul lui etimon venețian, mult mai sărac, corelate cu existența formelor românești atât de apropiate din punct de vedere semantic și fonetic de cele albaneze, toate pledează pentru originea comună a celor trei cuvinte, ven. *zopa*, alb. *copë* și rom. *ciopată*, ținând seama și de faptul că sunetului *z* aspru ([ts]) din dialectul venețian (identic în cazul nostru cu *c* [ts] din albaneză) îi corespunde în italiana literară și în română sunetul [č]: *zëna* ~ *cena* ~ *cină*, *zëra* ~ *cera* ~ *ceară*, *zîmque* ~ *cinque* ~ *cinci*¹⁵ etc.

Fără îndoială, *ciopată* lasă impresia unui cuvânt foarte vechi în limbă, cea mai bună dovadă fiind necesara succesiune în timp a încrucișărilor temei **ciopa*, mai întâi cu *bucată*, apoi cu *parte* (> *ciopartă*), la care se adaugă apariția verbului *a ciopârți*, rezultat fie al încrucișării ulterioare dintre derivatul mai vechi *a ciopăți* (< *ciopată*) și varianta mai nouă *a ciopârți* (< *ciopartă*), fie al derivării directe de la pluralul *ciopârți*. Relația etimologică dintre verbul alb. *copëtoj* „a fragmenta, a rupe, a tăia în bucăți, a hăcui, a ciopârți, a sfărâma etc.” sau alb. *copëloj* „a tăia carnea în bucăți, a hăcui carnea, a răni grav” și verbul românesc *a ciopăți* „a tăia (carnea, animalul) în ciopăți, a tăia bucăți-bucăți”¹⁶ este condiționată de modul în care a fost realizată derivarea verbelor în cele două limbi: în albaneză, direct din tema *copë*, iar în română, abia mai târziu, din *ciopată* (< **ciopa*), cu pluralul popular, reduplicat, *ciopăți-ciopăți* (cf. v. alb. *copëra-copëra*), învechit și aproape cu totul ieșit din uz. Interesante sunt și evoluțiile semantice din cadrul acestei familii de cuvinte. Sensul lui *ciopată* s-a restrâns treptat numai la cel de „bucată (mai mare) tăiată, de carne sau de slănină”, cuvântul fiind cunoscut în prezent doar în sudul Transilvaniei și în regiunea subcarpatică meridională¹⁷, în timp ce diminutivul *ciopățea*, întâlnit și în alte regiuni, mai are și înțelesul de „bucată sau frântură de lemn” (SDLR), păstrat din vremea când *ciopată* nu era un cuvânt strict specializat. Variantele mai recente ale verbului derivat *a ciopăți* – *a ciopârți*, *a ciocârți* și mai ales *a ciopârți*, forma literară de azi – pot fi utilizate nediferențiat, inclusiv pentru tăierea (cioplirea, prelucrarea) neîndemânatică a lemnului sau a oricărui alt material.

B. În recenta sa sinteză dedicată împrumuturilor cumane în limba română, Emil Suci (CRT, p. 216) afirmă că *ciob* „bucată, fragment dintr-un obiect de sticlă, de faianță, de lut etc. spart; hârb” este „foarte probabil, de proveniență preosmanlie”, „deși are atestări foarte recente (abia începând din sec. XIX)”¹⁸.

¹⁵ Cf. www.dialetto-veneto.it/Vocabolario. D-l Renato Trevisan (El Mestro), creatorul acestui site, a avut amabilitatea de a-mi comunica pagina din vocabularul citat mai sus, împreună cu comentarii și cu alte informații deosebit de utile („El Mestro” <scriviqua@dialetto-veneto.it>).

¹⁶ Această apropiere a fost făcută mai întâi de Mircea Mihai Rădulescu: „*copëtoj*, *ciopăți*, *ciopârți* descend evidently from a common Ill.-Dac. source” (*Actes du II^e Congrès International de Thracologie*, [extras], 1980, p. 23).

¹⁷ Cf. ALR, s.n. IV, h. 1094, pct. 130: *ciopată de carne de miel*; h. 1126, pct. 836: *ciopată, fâșie [partal] de slă(n)ină*.

¹⁸ A se vedea totuși numele satului *Ciobrău*, într-un document din Moldova, din anul 1671, iunie 17 (cf. N.A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, EA, 1963, s.v. *ciob*).

Citând concluzia din DA: „marea răspândire a cuvântului pe teren românesc și lipsa lui în idiomele balcanice fac puțin probabilă etimologia turcească”, Emil Suciu folosește acest argument, invocat anterior și de Al. Ciorănescu (DER, nr. 1949), pentru a admite etimologia cumană a termenului, anume: „cum. **çöp*, **çop* sau **çob* „așchie, surcea; rest, rămășiță, fragment [?], parte dintr-un obiect [?]”». În privința evoluției semantice spre *ciob*, autorul își pune întrebarea «dacă nu cumva sensurile etimologice¹⁹ vor fi existat și în română, de vreme ce despre un obiect de lemn, de exemplu despre o lingură, se spune, ca și despre un vas de sticlă sau de faianță, că s-a *ciobit*.”

Remarcăm următoarele aspecte: 1) Este îmbucurător faptul că Emil Suciu respinge ferm vechea și aproape unanim acceptată etimologie turcă osmanlie dată de Robert Roesler²⁰ pentru *ciob*²¹. 2) Domnia Sa propune în schimb trei variante cumane, pe care le consideră neatestete și pe care le reconstruiește în baza analogiei cu formele cunoscute din turca osmanlie, atribuindu-le un înțeles identic, dar nesprijinit pe dovezi concrete. 3) Imaginând variantele cu *p* final, **çöp* și **çop*, autorul acceptă implicit greu explicabila evoluție fonetică a lui [p] (final) > [b], pe teren românesc. 4) Deși citează (la p. 195 din CRT) ediția diplomatică, din anul 2000, a manuscrisului *Codex Comanicus*, realizată de Vladimir Drimba²², Emil Suciu nu face niciun fel de trimitere la această sursă esențială pentru cunoașterea limbii cumane²³ și nici la utilul instrument de lucru care este *Komanisches Wörterbuch* de K. Grønbech²⁴.

Marea surpriză pe care ne-o rezervă acest dicționar, apărut în anul 1942, se dovedește a fi aceea că termenul *čobv* [çöp, çöbü (3. pers.)] este sigur atestat în limba cumană²⁵, fiind identic, din punct de vedere fonetic, cu rom. *ciob*! La fila 81¹

¹⁹ Emil Suciu se referă la sensurile variantei culte osmanlii *çob*, cuvânt persan, însemnând: „lemn, chereștea, buștean, grindă, stâlp, rețevei, ciomag, băț, mâner din lemn etc. (cf. James W. Redhouse, *A Turkish and English Lexicon*, 1921, p. 33, 34: „P. *chüb*, s.: 1. Wood, timber, 2. Firewood, fuel. 3. A log; a baulk; a billet; a stick, staff, switch; a rod; a cudgel; a piece of wood; a bit of stick. 4. Any simple wooden instrument; as, a beam, a joist, a bar, a post, a wooden handle, etc.)”, spre deosebire de varianta populară turcă: „T. *chup* [çöp] (from P.) 1. Any little bit of wood, any dry vegetable fragment; a straw; 2. A stalk, peduncle of a fruit. 3. The sweepings of a house, the contents of a dustbin; litter, rubbish.”

²⁰ «*Čiob* Scherbe [...] – t. p. *čub* bois, morceau de bois sec ou vert, fêtu, [lemn, bucată de lemn uscat sau verde, pai]», cf. Dr. E. Robert Roesler, *Die griechischen und türkischen Bestandtheile im Romänischen*, Wien, 1865, p. 50.

²¹ *Ciob* este tradus în limba turcă prin *kırık*!

²² Vladimir Drimba, *Codex Comanicus*, Édition diplomatique avec fac-similés, Bucarest, Editura Enciclopedică, 2000.

²³ Manuscrisul *Codicelui cuman* (cu sigla CC) a fost citat în mod tradițional după vechea ediție: *Codex Cumanicus Bibliothecae ad Divi Marci Venetiarum*. Primum ex integro edidit prolegomenis notis et compluribus glossariis instruxit Comes Géza Kuun, Budapestini Editio Scient. Academiae Hung., 1880 (vol. II: *Additamentum ad Codicem Cumanicum*. Budae, 1883).

²⁴ K. Grønbech, *Komanisches Wörterbuch. Türkischer Wortindex zu Codex Cumanicus*, Kopenhagen, Einar Munsgaard, 1942. (B.A.R., cota II 253 478.) În continuare cu sigla KW.

²⁵ Cf. K. Grønbech, KW, p. 76, s.v. *çöp*.

din *Codex Comanicus*²⁶, rândul 7, stânga, întâlnim propoziția **tírki čóbv tíďě tatlí**²⁷, în care **čóbv** [čöbū] este tradus de K. Grønbech prin germ. „Überbleibsel” („rămășiță”) sau „Abfälle” („resturi, deșeuri”)²⁸.

Ipoteza originii cumane a acestui cuvânt cu etimologie controversată dobândește astfel o neașteptată consistență. Rămân însă de lămurit două probleme esențiale. Prima ar fi felul în care s-a produs restrângerea de sens, de la cel de „rămășițe”, în general, la cel foarte strict particularizat al fragmentelor sparte din ceramică sau sticlă, care, numai ele, primesc numele de *cioburi*. Cea de a doua problemă privește specificul cuvântului *ciob*, în cadrul foarte puținelor împrumuturi cumane sigure ale limbii române.

Pentru a înțelege mai bine originea cuvântului *ciob*, pornim de la constatarea că sensul de „bucată spartă” dintr-un vas de lut, dintr-un obiect din faianță sau sticlă etc. este, aproape pretutindeni, secundar în raport cu înțelesul de bază al cuvântului respectiv, indiferent de limba sau de familia de limbi căreia acesta îi aparține.

Dacă încercăm o clasificare, pentru a obține o vedere de ansamblu, vom observa că, în latină, *testa* și *testu* mai însemnau, alături de „olan”, „vas de pământ ars” și de „țeastă”, respectiv „țest”, în plus, *ciob de oală, hârb*. Spre deosebire de sp. *tiesto*, atât „ciob”, cât și „craniu, țeastă” (cf. fr. *tête* „cap”, *têt* „vas de pământ ars” și derivatul *tesson* „ciob”, REW³ nr. 8646, 8682), *țeastă* și *țest* nu au păstrat în românește sensul de „ciob”, acesta preexistând, probabil, între înțelesurile unui cuvânt autohton, care, cred, a făcut o puternică concurență termenilor latini *testa* și *testu*, conform ipotezei mele mai vechi.

Din rădăcina protosl. *čerpъ²⁹, limbile slave au moștenit cuvinte cu înțelesuri asemănătoare celor din latină: slavon. *črěpŭ* „ciob”, bg. *čerep* „craniu”, *čirep* „vas spart, ciob”; sb. dial. *črep* „vas de lut, hârb”, sb., cr. *crěp* „ciob, sfărâmătură”; ceh. *srěp* „ciob, hârb”; slovac. *črep* „ciob, sfărâmătură, ghiveci de flori, țeastă, olan”; sorab. sup. *črjop* „ciob”; pol. înv. *trzop, strzop* „găoace, înveliș, vas de lut, ciob, oală veche”; pol. *czerep* „craniu”, „ciob”; rus. *čerep* „craniu etc.”, *čerepnița* „olan”, *čerepok* „ciob”. Urmându-l pe Al. Cihac, H. Tiktin a sugerat pentru etimologia lui *ciob*, comparația cu v. pol. *trzop*.

Maghiara a preluat din substratul slav panonic cuvântul *cserép*, împreună cu sensurile sale etimologice: „țiglă, olan, ghiveci (de flori), ciob, hârb”.

²⁶ Din ediția VI, Drimba. În număratoarea lui K. Grønbech (KW), pag. 161, r. 7 st., din manuscris, ori pag. 224 din ediția Kuun, 1880.

²⁷ În transcriere modernă: *tírki čöbŭ tyndan tatly* „die Überbleibsel vom Opfer sind süßer als die Seele?” (traducere germană de K. Grønbech, *l. cit.*) = „rămășițele jertfei sunt mai dulci decât sufletul?”.

²⁸ G. Kuun tradusese cuvântul *čöbŭ* prin „ramus virens” – „ramură înverzită” (p. 224, nota 2). VI. Drimba se mulțumește să dea transcrierea modernă a cuvântului, cu trimitere la dicționarul cuman al lui K. Grønbech (KW), acceptând astfel, tacit, traducerea acestuia (CC, ed. 2000, p. 289).

²⁹ Cf. O. N. Trubacev (red.), *Etimologičeskii slovar' slavevskih iazykov. Praslavevskii leksičeskii fond*. vol. 4, Moscova, 1977, p. 72–73.

Înrudite în plan indo-european cu protosl. *čerpъ și cu cuvintele moștenite din această rădăcină de limbile slave sunt germ. *Scherben* „argilă arsă, teracotă”, (reg.) „ghiveci, glastră, strachină de lut”, *Scherbe*³⁰ „ciob”; v. ol. *scarf*, *sce(e)rf* (ol. *scherf*) „ciob”, let. *škirpta* „spărtură, ciobitură”, *škērpele* „țandără, surcea” etc., toate raportate la răd. i.-e. *sker „a tăia”. St. Mladenov era de părere că și bg. *hărbel* „oală (de pământ) știrbită, ciobită sau spartă, hărb” aparține aceleiași rădăcini indo-europene (cf. germ. *Scherbe* „ciob”, ahd. *scarbōn* „a tăia în bucăți” sanscr. *karpara-s* „țeastă”, v. prus. *kerpetis*)³¹, fără însă să citeze cuvântul românesc *hărb*, care păstrează rădăcina sud-slavă nesuffixată. O. N. Trubacev³² face trimitere, pentru același bg. *hărbel*, la rădăcina slavă *xъrb- < protosl. *skъrb-.

Relația semantică dintre obiectele casabile și cioburile rezultate mai poate fi întâlnită și în limba italiană: *còccia* „ghioc, scoică, carapace” și *còccio* „teracotă, vas de pământ, cochilie a melcului de mare; ciob, hărb” < lat. *cochlea* / *cōcia „cochilia melcului” (REW³, nr. 2011), în engleză: *crock* „urcior, oală de lut; ciob, hărb” < protogerm. *krōgu- „oală” (Chambers DE, p. 236), în limbile iberice: sp. *cacho* (și *cacharro*) „fărâma, bucată, ciob etc.” < lat. *caccūlus „vas pentru gătit” (Corominas-Pascual, DCECH, I, p. 725), pg. *caco* „ciob, hărb” < lat. *caccābus* „cean, cratiță” (germ. „Tiegel”, în REW³, nr. 1445); în română: reg. *troace* „cioburi” < germ. reg. *Trock* „troacă etc.” (ALRM s.n., II, h 861), Ban. *tioc* „cutie, teacă, vas, cean etc.” și „ciob” < magh. (cf. sb.) *tok* „id.” (MDA), reg. *bocne* „cioburi” (ALRM s.n., II, h. 861; MDA: et. nec.), cf. *bocnă* „pământ ars” (SDLR); în aromână: *hrup* „ciob” (Caciuperi, 1996), cf. ar. *crup* „oală” < ngr. *κουρούπι* „pot de terre” (Papahagi, DDA, s.v. *crup*), mai puțin probabil < v. slav. *hrübŭ (cf. Th. Capidan, 1925, p. 70), ngr. reg. (Macedonia) *χουρούπι* [hurbí], *χροῦπι* „ciob” < ar. *hrup* (cf. Murnu, 1902, p. 46); ori în albaneză (ghegă, inv.): *bërskot* (inițial) „pezmeți marinărești, galeți”³³ (cf. Meyer, EWAS, s.v. *berskot*, p. 33), apoi doar „tesson, éclat (de verre)” (FSh, 1954; Kokona, 1966, 1967) < it. *biscotto* (Çabej, SE, II, p. 245), probabil specializat semantic prin apropiere de alb. *bërsij* „a sfărâma” și *kot* „de prisos”.

Tot atât de firească este asocierea dintre acțiunea de „a sparge” ceva și produsul acestei acțiuni – cioburile, de exemplu în spaniolă: *cascar* „a crăpa, a (se) sparge” (< lat. *quassicare „a sparge”, REW³, nr. 6941) > *casco* „coif, ciob, hărb”; în franceză: (*dé*)*briser* (< celt.) „a sparge, a distruge” > *débris* „morceau d'une chose brisée, détruite en partie (Larousse), [pl.] „resturi, rămășițe, ruine”; *éclater* „a exploda, a (se) sparge, a sări în bucăți” (< francic *slaitan „a despica, a crăpa”) >

³⁰ Fr. Kluge, W. Mitzka, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, Berlin, 1963, p. 644–645.

³¹ St. Mladenov, *Etimologičeski i pravopisni rečnik na bālgarskija knižoven ezik*, Sofia, H. G. Danov, [1941], p. 673–674.

³² O. N. Trubacev (red.), *Op. cit.*, vol. 8, 1981, p. 145.

³³ Fr. Blanchus [Bardhi], *Dictionarium Latino-Epiroticum*, Romae, 1635, p. 82: „*Panis nauticus, biscotto*”.

éclat „fragment, țăndără, ciob” (DEHF, p. 242); în italiană: *rotto* „rupt, spart” > *rottame*³⁴ „cioburi etc.”; în neogreacă *θρύψαλο* „ciob” < v. gr. *θρύπτω* „a sparge, a zdrobi, a sfărâma” (Andriotis, ELKN, p. 79); în sârbă: *òdlomak* „capăt, parte, bucată (ruptă din ceva), ciob, țăndără, frântură” cf. sb. *òdlom* „spargere etc.” (Tomici, DS-R) < sb. *lomiti* „a sparge” (Skok, ER, II, p. 316); în turcă: *kırık* 1. (adj.) „rupt, spart, frânt”, 2. (s.) „frântură, bucată, fragment”, „ciob, spărtură” (Baubec, Grecu, DT-R); în română: (înv., pop.) *zdroburi* „cioburi” (sg. „bucată, bulgăre” etc.) < *a zdrobi* (< v.sl.); în bulgară: *čupja* „a sparge, a sfărâma, a rupe” > *čupka* „ciob” (Iovan, DB-R), (comparația dintre *ciob* și bg. *čupka* a fost sugerată de A. Avram, CIE, p. 50).

Asocierea dintre sensul de „bucată” sau „fragment” și cel de „ciob” poate fi întâlnită în spaniolă: *pedazo* „bucată, fragment”; uneori și „ciob, spărtură” (< lat. *pittacium* „bucată de piele sau pânză”, „petic” – REW³ nr. 6547); în engleză: *shiver* „bucăciță, ciob”, cf. germ. *Schiefer* „ardezie” (*schiefen* „a se desface în foi [ca ardezia]”), v. island. *skifa* „felie” (Chambers DE, p. 998); în neogreacă: *θρόμμα* „fărâmă, ciob” < v. gr. *θρόμμα* „bucată, fragment” (Andriotis, ELKN, p. 79); în sârbă: *komadić* „bucăciță, feliuță etc., ciob” < sb. *komad* „bucată” < ngr. *κομμάτι* „parte, bucată, fragment” (Tomici, DR-S; Skok, ER, II, p. 131); în română: (ocasional) *bucăți, bucățele*, (reg.) *dăraburi / dărabe* „cioburi” < magh. *darab* „bucată” (ALRM s.n., II, h 861); în meglenoromână: *cumat* „ciob” < ngr. *κομμάτι* „parte, bucată, fragment” (Capidan. *Megl.*, III.); în bulgară: *kās* „bucată”; uneori și „ciob” (Arnaudov, Mișu, R-BR); în sârbă și croată: *kūs* 1. (s.) „bucată, bulgăre etc.”, 2. (adj.) „ciobit, berc” (> istrorom. *cūsore* „cioburi” - ALRM s.n., II, h 861); slovac *kus* „bucată”, „fărâmătură” (în celelalte limbi slave, ceh., *kus*, pol. *kęs*, rus. *kusok*, având doar sensul de „bucată” < protosl. **kǫsǝ*)³⁵; de asemenea, în albaneză, unde *copë* (pl. *copa*) „bucată, fragment, parte, frântură”; „ciob, hârb”, dar și „butaș, altoi etc.” este cuvântul cel mai uzual pentru fragmentele mai mari rămase după spargerea unui obiect casabil.

Alb. *copë* are o etimologie controversată. G. Meyer (EWAS, p. 442, s.v. *tsopë* „Stück, Brocken, Stumpf”) îl consideră împrumutat din tc. *tšop* [*čöp*] „Holzstück, Holzsplitter”. În dicționarul său etimologic al limbii albaneze (SE, III, p. 55–56, 400), E. Çabej preferă, în locul vechii soluții a lui G. Meyer, pe cea dată de C. Tagliavini: *copë*: «plutôt du ven. *zopa* „motte de terre” (alb. *plis dheu* „bulgăre de pământ”, p. 56) que du turc *çopa* [sic, corect *çöp*] „morceau de bois”»³⁶. În sprijinul ipotezei mele, conform căreia *copë* ar fi un element autohton în limba albaneză, se poate invoca lipsa vreunei legături de sens verosimile între acesta și presupusul lui etimon venețian *zopa*, în timp ce asocierile lui *copë* cu alte cuvinte albaneze apropiate din punct de vedere formal, uneori și semantic,

³⁴ Nina Façon (red. resp.), *Dicționar român-italian*, București, EȘ, 1967.

³⁵ O. N. Trubacev (red.), *Op. cit.*, vol. 12, 1985, p. 67.

³⁶ Eqrem Çabej, *Studime etimologjike në fushë të shqipës*, vol. III, Tiranë, 1987, p. 36 și 400; cf. Carlo Tagliavini (RIEB, I, 45), N. Jokl (Arch. Rom. XXIV, f. 41), ap. Çabej, *lucr. cit.*

considerate autohtone de către E. Çabej (*op. cit.*), par să fie destul de numeroase (cf. *cip, cipë, cup, cub* etc.). Așa cum am arătat în discuția despre *ciopată* (v. supra), ven. *zopa* ar putea fi un cuvânt iliric, în acest caz înrudirea dintre alb. *copë* și ven. *zopa* explicându-se mai ușor printr-o descendență comună iliro-tracă.

În sfârșit, să notăm confuzia semantică dintre „cioburi” și „fărâme”, „țândări” sau alte obiecte de dimensiuni foarte mici, în română: (reg.) *fărâmele, țândări, țare* (ALRM s.n., II, h. 861); în neogreacă: *σύντριμμα* „sfărâmătură, țandără”, *συντριμμα* „cioburi, ruine”, cf. ngr. *συντριβω* „a zdrobi” (Peținis, DGr-R; Brad-Chisacof, DNgr-R); în albaneză: *cifël* „țandără, ciob, așchie, schijă, țeapă” (v. și derivatul *cifloj* „a ciobi, a știrbi, a face țandări”) < *cefël* „pieleț, coajă, scoartă, pleavă, bucățică desprinsă de la suprafață, țandără” < ngr. *τσέφλι, τσόφλι* „coque, écorce” (Çabej, SE, III, p. 15; Andriotis, ELKN, p. 266, 270; Papahagi, DDA, p. 352, s.v. *čeflã*). Din aceeași categorie, alb. (rar) *cimbël* „1. fărâmiță, firimitură, bucățică, ruptură, ciob; 2. frunzuliță în partea de jos a tulpinei tutunului; 3. lăstăraș, mlădiță, rămurică, crenguță abia răsărită”³⁷, rom. (înv. reg.) *breanc* „ciob” (MDA: et. nec.) și arom. (pl.) *țivale* „țândări, cioburi” nu sunt explicate din punct de vedere etimologic și nici nu pot să le clasific în tipologiile europene exemplificate anterior.

În urma acestui examen comparativ se pot constata următoarele fapte:

1. Nicăieri, nici în limbile romanice și nici în celelalte limbi mai mult sau mai puțin învecinate, nu găsim o tranziție semantică dinspre domeniul obiectelor confecționate din „lemn” spre domeniul obiectelor casabile din „lut ars” și spre sensul de „ciob”. De asemenea, nu întâlnim în celelalte limbi europene restrângerea și specializarea sensurilor, pornind de la cel de „rămășițe, deșeuri”, ca să se ajungă la „cioburi”³⁸.

2. Cuvintele care includ sensul de „ciob” aparțin în mod normal fondului lexical autohton străvechi, lucru valabil pentru o mare parte dintre limbile europene citate mai sus, cu excepția limbii maghiare și cu neclarități în privința limbilor albaneză și română.

Caracteristica generală, enunțată, se explică mai ales prin locul unde se produc „cioburile”, anume în gospodăria fiecărei familii, în casă, cel mai adesea în bucătărie. Spre deosebire de alte obiecte, cioburile au o circulație exclusiv casnică și nu au deloc o valoare de schimb. Nu există practic nicio altă cale de împrumutare a cuvântului care denumește „cioburile” decât aceea a contactului lingvistic datorat unei conviețuirii îndelungate în aceeași familie, sub același acoperiș, în aceeași comunitate sedentară. Excepția pe care o reprezintă limba maghiară întărește această constatare. Maghiarii, ca popor migrator, au preluat cuvântul *cserép*

³⁷ Vezi Topciu-Melonashi, DA-R.

³⁸ Cu o singură excepție, reg. (rar) *drojdii* „cioburi” (< v.sl.), cf. ALRM s.n. II, h. 861, pct. 250, lângă Cluj-Napoca. În limba franceză, la pl. *débris* întâlnim o altă evoluție, o extensie a sensurilor, de la sg. „bucată dintr-un obiect spart sau parțial distrus” etc., la pl. „dărâmturi”, „ruine” și (fig.) „resturi” sau „rămășițe”.

(„ciob”) de la populația slavă sedentară pe care au asimilat-o cu începere din momentul așezării lor pe teritoriul Ungariei. Cât timp au fost migratori, este puțin probabil ca maghiarii să fi avut un cuvânt fino-ugric suficient de specializat pentru sensul de „ciob”, întrucât este evident că un asemenea cuvânt nu s-a putut impune și nu s-a păstrat în limba maghiară, după anul 896.

3. Populația est-romană și apoi românească a fost adesea nevoită să se retragă din calea năvălitorilor, în munți sau în codri, în decursul așa-numitului mileniu „întunecat”, lucru care nu a rămas fără urmări în plan lingvistic. Unul dintre sinonimele lui *ciob*, cunoscut de toți românii – *hârb* este un împrumut sud-slav care păstrează o formă arhaică, mult mai veche decât cea a cuvintelor înrudite din limbile bulgară și sârbă. Larga răspândire a lui *hârb*, mai ales în Transilvania, parțial în Moldova și în nordul Munteniei (cf. ALR s.n, IV, h. 1036), s-ar putea explica prin faptul că, în secolul VI, presiunea slavă la nordul Dunării a fost desosebit de puternică, ea slăbind abia după ce triburile slave s-au deplasat în masă la sudul Dunării, unde au dat naștere actualelor popoare sârb, bulgar și macedonean. *Hârb* este o dovadă a intensității conviețuirii și a sintezei româno-slave.

Pe de altă parte, este foarte greu de crezut ca un număr totuși relativ mic de cumani cuceritori să fi putut avea pretutindeni o influență atât de profundă asupra vieții casnice a românilor, astfel încât să aducă cu ei în fiecare casă de pe un teritoriu atât de vast, noul lor nume turcic pentru vasele și oalele sparte de vorbitorii de limbă română, cu atât mai mult cu cât cumanii au stăpânit efectiv, de la sfârșitul secolului al XI-lea până în anul 1239, doar centrul și sudul Moldovei, Muntenia și părți din Oltenia. După plecarea cumanilor în câmpia Tisei și la sud de Dunăre, sub amenințarea iminentă a invaziei mongolo-tătare, influența cumani asupra limbii române, în aria sudică, a scăzut considerabil și este puțin probabil că, mai târziu, ar fi avut cum să crească, semnificativ, în nordul Transilvaniei. De altfel, împrumuturile cumane sigure, în română, sunt extrem de puține și fără legătură cu gospodăria omului de rând, de exemplu: *gorgan*, *oină*, *toi* (inițial: „banchet, petrecere”).

O ipoteză mai cuprinzătoare ar trebui să țină seama și de forma regională *ciorb*, atestată în nordul Crișanei, între Zalău și Satu Mare³⁹, care nu cred că ar putea fi rezultatul contaminării dintre *ciob* (dacă îi atribuim exclusiv o origine cumani) și *hârb* (< v.sl.), deoarece cumanii nu au avut niciodată în stăpânire această zonă, nefiind probabilă nici colonizarea acestora, după anul 1241, în număr mai mare, prin aceste locuri.

Aria în care este utilizat cu precădere cuvântul *ciob*, în Muntenia, în Oltenia și în regiunile învecinate, Bârsa, Făgăraș, Hațeg, Banatul de Severin⁴⁰, precum și vechimea dezetimologizării familiei de cuvinte formată din *ciob*, *ciomp* și *ciopată*

³⁹ În punctele cartografice 167 – Cizer, 175 – Ghenetea, 176 – Săuca, 178 – Bobota, 179 – Bocșa, 188 – Băbtu, 194 – Sânmiclăuș, 195 – Moftinu Mic, 196 – Doba, 197 – Mădăraș, 198 – Homorodu de Mijloc, 199 – Asuaju de Sus, 206 – Groși, 209 – Arduș, 210 – Valea Vinului, 211 – Odoreu (NALR, *Crișana*, vol. II, h. 366).

⁴⁰ Cf. *Micul atlas lingvistic român*, Partea II (ALRM II), serie nouă, EA, 1967, vol. II, harta nr. 861.

ne îndreptătesc să presupunem că termenul *ciob*, de origine cumană, cu sensul de „rămășițe” sau „deșeuri” (de orice fel), s-a interferat cu un cuvânt paronim de origine autohtonă, care avea deja înțelesul de „bucată, fragment” și „ciob”, împrumutându-i acestuia ocluziva bilabială sonoră și cauzându-i o restrângere semantică maximă.

Având în vedere că soluțiile etimologice anterioare: tc. *çöp* (Roesler etc.), pol. înv. *trzop* (H. Tiktin), bg. *čupka* (A. Avram) nu sunt acceptabile din punct de vedere fonetic, ca etimoane directe ale lui *ciob*, ipoteza pe care o reformulăm acum poate avea șanse de a fi mai aproape de adevăr.

În latina dunăreană, învingătoare în concurența cu lat. *testa* și *testu*, au supraviețuit formele de origine autohtonă **ciopa* / **ciopu* „bucată, fragment, spărtură”, feminin și neutru, care au păstrat sensurile specializate de „bucată spartă / rămasă după retezarea vârfului / tăiată din ceva”, comune cu alb. *copë*, acesta fiind foarte probabil de origine iliro-tracă. Am arătat mai demult că există o perfectă corespondență fonetică între rom. [č] și alb. [c] (= rom. [ț]), cf. *ciung* – *cung*, *cârcel* – *kërcell*, *cergă* – *cergë* etc., sunetul albanez reprezentând în aceste cazuri o evoluție mai nouă a unui *ç* (= [č]) arhaic, comun cu româna.

În urma cuceririi cumane, termenul cel nou – *çöbü* (forma posesivă, persoana a 3-a) – s-a suprapus în ariile sudică și nord-estică peste mai vechiul **ciop(u)* protoromân, contaminarea datorată atracției sinonimice având ca efect izbânda din punct de vedere fonetic a cuvântului turcic, păstrându-se însă vechiul înțeles al cuvântului autohton, mult restrâns și strict specializat.

Forma populară nordică *ciorb* s-a născut cel mai probabil prin contaminarea dintre mai vechiul **ciop* și s.-sl. *hârb*, *ciorb* circulând și azi în paralel și în aceeași arie cu *hârb*.

C. În numărul 3–4, din anul 2006, al revistei „Limba română”⁴¹ am susținut, pe bună dreptate și de bună-credință, etimologia corectă a cuvântului *hahaleră*: din ngr. *χάλας* „prost[ănac]” și *λέρα* (fig.) „lichea”. La o nouă lectură a revistei „Dacoromania”, anul I (1920–1921), nu mică mi-a fost surprinderea să constat, în articolul lui Vasile Bogrea intitulat *Contribuție la studiul elementelor orientale din limba română*⁴² (p. 277), că aceeași etimologie fusese dată încă de atunci, într-un paragraf în care autorul discuta mai întâi despre adverbul de origine turcă (onomat.) *haihui*:

„– Cf. megl. *hahă*, „hai-hui, gură-cască” (Papahagi, *Megl.-rom.*, II, 80) = ngr. *χάλας*, *ó*, „badaud, bouche-béante, gobe-mouches, nigaud, benêt” (Byzantios). – Ca o contaminație între acest *χάλας* și ngr. *λέρα*⁴³, „vaurien, coquin”, s-ar putea explica acel sinonim *hahaleră*, pe care Candrea (*Poreclele la români*,

⁴¹ V. supra, în nota nr. 5, *art. cit.*

⁴² Studiu reeditat în volumul: Vasile Bogrea, *Pagini istorico-filologice*. Ediție îngrijită, studiu introductiv și indice de Mircea Borcilă și Ion Mării, Cluj, Editura Dacia, 1971 (despre *hahaleră*, v. p. 263).

⁴³ Theodor Hristea consideră că, în acest caz, nu este vorba de o contaminație propriu-zisă, ci de un cuvânt compus rezultat în urma juxtapunerii a două „parasinonime” (termen utilizat în ultimele decenii pentru cuvintele apropiate sau înrudite ca sens) [comunicare transcrisă cu permisiunea autorului].

p. 76, după Baronzî) îl aduce din Spania (prin evreii „sefardin”, în acest caz, ca turc. *palavra*).”

Prima atestare a apelativului *hahaleră* este, deocamdată, cea semnalată de I.-A. Candrea, în lucrarea astăzi aproape uitată, *Limba română și tradițiunile ei*, de George Baronzî (1872, p. 22)⁴⁴, într-o listă de cuvinte românești cărora li se atribuie o origine spaniolă [!]: „*chachalera* – ([sp.] *chacharero* – flecar, toacă-gură)” și (p. 83): „[sp.] *chacharero* – hahaleră, flecar, toacă-gură”. Apropierea făcută de Baronzî între cuvântul românesc și cel spaniol se datorează, probabil, ignorării de către acesta a valorii fonetice pe care digraful *ch* o are în spaniolă, ceea ce lasă fără obiect conexiunea cu iudeospaniola balcanică⁴⁵, imaginată de Bogrea, dar atribuită lui Candrea, fără ca acesta din urmă să fi făcut o astfel de referire.

Termenul *hahaleră* nu apare în *Dicționarul Academiei* (tom II, fasc. V, 1914), deși lucrarea lui G. Baronzî este citată în bibliografia tomului I al DA. Fusesse considerat, probabil, un cuvânt marginal în lexicul limbii române. Înregistrarea lui de către I.-A. Candrea, în vol. *Porecelele la români*⁴⁶ (p. 76) a rămas fără urmări, întrucât *hahalera* nu figurează în lista de cuvinte a cunoscutului său dicționar (CADE, 1931). Între anii 1921 și 2007⁴⁷, nimeni nu a utilizat pentru acest cuvânt indicele volumului I din „Dacoromania”,⁴⁸ motiv pentru care, în tot acest răstimp, etimologia corectă dată de V. Bogrea a rămas necunoscută – o stare de lucruri regretabilă care a permis apariția tuturor băjbâielilor etimologice ulterioare, enumerate de mine în articolul citat⁴⁹, din LR, nr. 3–4, 2006.

Nefiindu-mi cunoscute atestările date de V. Bogrea (1895, la I.-A. Candrea și 1872, la G. Baronzî), am crezut că era posibil ca I.L. Caragiale să fi fost creatorul acestui apelativ vesel și în același timp batjocoritor. Ipoteza mea, deși „coerentă”, nu avea niciun fundament real, întrucât, printre altele, am făcut greșeala de a avea prea multă încredere în așa-zisa primă atestare a cuvântului, semnalată de Cristina

⁴⁴ George Baronzî, *Limba română și tradițiunile ei*, Galați, G.D. Nebunely, Brăila, Typ. Triangulul, P.M. Pestemalgioglu, 1872. Conține, între altele, o listă cu termeni argotici, sub titlul *Limba cărăitorilor* (p. 149–151) și o alta cu termeni de origine rromă: *Aproposito de limba romnilor* [sic], (p. 199–200), liste neincluse în bibliografia dată de Iorgu Iordan, în *Limba română actuală. O gramatică a greșelilor*, 1948, p. 492, nota 2.

⁴⁵ Nu se poate presupune că litera *ch* spaniolă, din *chacharero*, ar fi fost citită ca un *h* grecesc sau românesc, întrucât iudeospaniola balcanică era scrisă în mod normal cu alfabetul ebraic.

⁴⁶ I.-A. Candrea, *Porecelele la români*, București, Socec, 1895.

⁴⁷ Etimologia corectă a cuvântului *hahaleră* a fost înregistrată, în sfârșit, în DEXI, 2007, p. 833. Ar mai trebui precizat, dacă va fi posibil, locul unde a luat naștere acest compus format din două elemente grecești.

⁴⁸ Și nici indicele volumului *Dacoromania. Bibliografie*, coordonat de I. Pătruș și V. Breban, 1983, p. 436! Este semnificativ faptul că nici V. Breban nu a folosit indicele cuprins în lucrarea pe care o coordonase, lăsând cuvântul *hahaleră* fără etimologie (cf. *Dicționar general al limbii române*, [1991], vol. I, p. 126).

⁴⁹ Articolul meu despre *hahaleră* a apărut cu mare întârziere, deși fusese predat editurii cu câțiva ani în urmă.

Florescu⁵⁰, la I.L. Caragiale⁵¹ (în 1897!). Fără să constituie o scuză, trebuie să arăt totuși cât de nesigure și cât de derutante pot fi „primele atestări” în sursele de informare de care dispunem, iar pentru aceasta e suficient să citez ceea ce găsim la cuvântul *hahaleră*, în MDA, II, 2002, p. 593: „P. Coman, *Glosar dialectal*”, publicat în anul 1939!!!

Studiul lui Vasile Bogrea este precedat de o scurtă introducere, a cărei concluzie își păstrează și în zilele noastre o extraordinară actualitate:

„Misterele lexicografiei românești, ca și revelațiile ei recente, ar fi, desigur, mult mai puține, dacă cercetătorii noi s-ar osteni să străbată prealabil, integral, opera înaintașilor.”

În rezumat:

- **ciob**: cf. **cum. çöbü** „rămășiță” (Drimba, CC, 81^f.7g, 141, 289; Grønbech, KW, 76), cf. **alb. copë** „bucată, ciob”;
- **ciopa(r)tă**: cf. **alb. copë** „bucată”; cf. **bucată**, cf. **parte**;
- **a ciopăți (ciopârți, ciopârți)** „a tăia (carnea) în ciopăți”: derivat **din ciopa(r)tă**; cf. **alb. copëtoj** „a fragmenta, a rupe, a tăia în bucăți, a ciopârți”.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

ALR s.n. IV	= Academia R.P.R., Filiala Cluj, Institutul de Lingvistică, <i>Atlasul lingvistic român</i> , Serie nouă, vol. IV, EA, 1965.
ALRM s.n. II	= Academia R.S.R. <i>Micul atlas lingvistic român</i> Partea II (ALRM II), serie nouă, Vol II, EA, 1967.
Arnaudov, Mișu, R-BR	= Valentin Arnaudov, Lucreția Mișu, <i>Rumăno-bălgarski rečnik</i> , Sofia, 1954.
Baubec, Grecu, DT-R	= Agiemin Baubec, Mitică Grecu, <i>Dicționar turc-român</i> , București, EȘE, 1979.
Brad-Chisacof, DNgr-R	= Lia Brad-Chisacof (coord.), Margarita Kondoghiorghi, E. Dobroiu, Antița Augustopoulos-Jucan, <i>Dicționar neogrec-român</i> , [București], Demiurg, 1996.
Caciuperi, 1996	= Apostol N. Caciuperi, <i>Dicționar român-aromân</i> , editat de Katharina Caciuperi-Titz & Herbert-Werner-Mühlroth, Ed. Atlas [1996].
CADE	= <i>Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”</i> , Partea I: I.-A. Candrea, <i>Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi</i> , București, 1931.

⁵⁰ În articolul *Note lexicale și etimologice: hahaleră, a holba*, „Limba română, L, 3–4, 2001, p. 189–195. Remarcăm faptul că autoarea și-a corectat singură greșeala de etimologie din acest articol, cu ocazia conferinței intitulată: *Considerații cu privire la limbajul familiar românesc*, București, EA, 2005, p. 15.

⁵¹ I.L. Caragiale, chiar dacă nu a fost creatorul cuvântului *hahaleră*, a avut totuși o contribuție importantă la impunerea și la păstrarea acestui termen familiar în limba literară.

- Capidan, 1925 = Th. Capidan, *Elementul slav în dialectul aromân*, București, Cultura Națională, 1925.
- Capidan, *Megl.* III = Theodor Capidan, *Megleromânii*, vol. III, *Dicționar meglenoromân*, Academia Română, Studii și cercetări, XXV, București, f.a.
- Chambers DE = Chambers *Dictionary of Etymology*, Editor Robert K. Barnhart, Edinburgh, New York, 2004.
- Ciorănescu, DER = Al. Ciorănescu, *Diccionario Etimológico Rumano*, Tenerife, Universidad de la Laguna, 1958–1966 (versiunea românească: *DER. Dicționarul etimologic al limbii române*, București, Saeculum I.O., 2001).
- Corominas-Pascual, DCECH = Joan Corominas, José A. Pascual, *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, I-VI, Madrid, Editorial Gredos, 1993.
- DA = Academia Română, *Dicționarul limbii române* (A – De, F – Lojnită), București, Socec și Sfetea, (1907)–1913–1949.
- DEHF = J. Dubois, H. Mitterand, A. Dauzat, *Dictionnaire étymologique et historique du français*, Larousse [1994].
- DEX = Academia RSR, Institutul de Lingvistică, *Dicționarul explicativ al limbii române*, EA, 1975; Supliment, 1988, reeditare: UE, 1996 (continuare de tiraj: 1998).
- DEXI = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, București, Arc, Gunivas, 2007.
- DM-R = Fundația Beatrice Alapítvány; (red.) Reinhart Erzsébet, Lázár Edit, Román Győző, *Dicționar maghiar-român*, Editura Carocom? 94 SRL, București, 2005.
- DLR s.n. = Academia Română, *Dicționarul limbii române*, serie nouă, VI–XIV (M – Z), București, EA, 1965–2004.
- DR = *Dacoromania*, Buletinul «Muzeului limbii române», condus de Sextil Pușcariu, Cluj, 1920–1948.
- Gombocz-Melich, MESZ = Gombocz Zoltán, Melich János, *Lexicon critico-etymologicum linguae Hungaricae. Magyar etymologiai szótár*, I. A –érdem. Budapest, 1914–1930.
- Guțu, DL-R = G. Guțu, *Dicționar latin-român*, București, EȘE, 1983.
- Iovan, DB-R = Tiberiu Iovan, *Dicționar bulgar-român*, București, EȘ, 1994.
- Király, CL = Király Francisc, *Contacte lingvistice. Adaptarea fonetică a împrumuturilor românești de origine maghiară*, Timișoara, Ed. Facla, 1990.
- Kokona, 1966 = Vedat Kokona, *Fjalor Frengjisht- Shqip*, Tiranë, 1966.
- Kokona, 1977 = Vedat Kokona, *Fjalor Shqip-Frengjisht*, Tiranë, 1977.
- MDA = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, *Micul dicționar academic*, 4 vol., București, UE, 2001–2004.
- Meyer, EWAS = Gustav Meyer, *Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache*, Strassburg, 1891.
- Murnu, 1902 = Dr. Georg. G. Murnu, *Rumänische Lehnwörter in Neugriechischen, mit historischen Vorbemerkungen*, München, 1902.
- NALR *Crișana* = Academia Română, Filiala Timișoara, Institutul de cercetări socio-umane „Titu Maiorescu”, Université York, Toronto, Canada, Collège universitaire Glendon, Ionel Stan, Dorin Urișescu, *Noul atlas*

- lingvistic român, Crișana*, Vol. II, *Familia (rude, naștere, căsătorie, moarte), Casa (părțile casei, mobilier, obiecte casnice)*, Cluj-Napoca, EAR, Ed. Clusium, 2003.
- Papahagi, DDA = Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*. Ediția a doua, augmentată. [București], EA, 1974.
- Peținis, DGr-R = Lambros Peținis, *Dicționar grec-român*, București, Ed. Vox, 1995.
- Philippide, OR, II = Al. Philippide, *Originea românilor*, vol. II, *Ce spun limbile română și albaneză*, Iași, Tip. Viața Românească, 1927.
- REW³ = W. Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*. 3. vollständig neu bearbeitete Auflage, Heidelberg, 1935.
- SDLR = August Scriban, *Dicționarul limbii românești*, Iași, Institutu de arte grafice „Presa bună”, 1939.
- Skok, ER = Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I-IV, Zagreb, Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti, 1971.
- Șăineanu, IO, II = Lazăr Șăineanu, *Influența orientală asupra limbei și culturii române*, vol. II (1–2), *Vocabularul...*, București, Socec, 1900.
- Tamás, EWUER = Tamás Lajos, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischer Elemente im Rumänischen (unter Berücksichtigung der Mundartwörter)*, Budapest, 1966.
- Tiktin, DRG = H. Tiktin, *Dicționar român-german*, București, Imprimeria Statului, (1895)-1903-1925.
- Tomici, DR-S = Mile Tomici, *Dicționar român-sârb*, București, EA, 2005.
- Tomici, DS-R = Mile Tomici, *Dicționar sârb-român* (3 vol.), Temišvar, Savez Srba u Rumuniji, 1998.
- Topciu-Melonashi, DA-R = Renata Topciu, Ana Melonashi, Luan Topciu, *Dicționar albanez-român. Shqip-rumanisht fjalor*, [Iași], Polirom, 2003.
- Turato-Durante, VEV-I = GF. Turato, D. Durante, *Vocabolario etimologico veneto italiano*, Padova, La Galiverna, 1978.

NOTES, SUPPLEMENTS AND ETYMOLOGIC COMMENTS (2)

(Abstract)

A. Rom. *ciopată* “chunk, cut of meat or ham” is an amplified form (on the model of *bucată* „piece”) of the Proto-Romanian **ciopa*, etymologically related to Alb. *copë* “piece, fragment” and to Ven. *zopa* “clod”, probably of Illiric origin. The derivative *a ciopăți* “to cut into pieces” corresponds to Alb. *copëtoj* “idem”.

B. The true etymology of the Rom. *ciob* “crock, shiver” is not the Turkish loanword (Pers.) *çöb* “wood, stick, any wooden instrument”, but the Cumanian *čöbü* “remnant, leavings” (Drimba, CC, 81^f.7g; Grønbech, KW, 76), probably influenced by a Proto-Romanian **ciopu*, etymologically related to Alb. *copë* “piece, crock, shiver”.

C. V. Bogrea has given in “Dacoromania”, I, 1920–1921, p. 277 the correct etymology of *hahaleră* “booby, rogue, prattler” (unfortunately fallen into oblivion up to the issue of the new DEXI, in 2007!): from NGr. *χάλας* and *λέπα*.

București, Șoseaua Iancului nr. 10, apart. 40.